

A magyar hírszerzés tevékenysége Ausztriában (1945–1965)

„Oststaaten schickten Asylanten bewußt in den Westen, um sie zur richtigen Zeit als Agenten zu aktivieren.”¹
(Erwin Kemper)

A második világháborút követően Ausztriának különleges figyelmet szentelt az egykori magyar állambiztonság, mivel ez volt az egyetlen olyan ország, amellyel kapcsolatban egyaránt voltak általános és speciális, külső és belső elhárítási feladatai.

Annak ellenére, hogy Karl Renner, az első osztrák köztársaság 1933-ban feloszlatott utolsó parlamentjének elnöke 1945. április 27-én bejelentette a második osztrák köztársaság megalakulását,² Ausztria státusza ténylegesen még tíz évig rendezetlen maradt, bár a világ számára nyilvánvaló volt az ország politikai hovatartozása. Az 1955-ös Osztrák Államszerződés, majd az azt követően kinyilvánított örökös semlegesség már nemcsak nyilvánvalóvá, hanem törvényessé is tette Ausztria nyugati típusú demokráciához való tartozását. Azt egyébként az osztrákok maguk is szívesen hangoztatták, hogy az osztrák államra csak katonailag vonatkozik a semlegesség, politikailag, gazdaságilag a szabad világ részének tekintették magukat. Ausztria az Államszerződés aláírása után hivatalosan is „vasfüggönyön” kívüli országgá vált, így mindazokat az általános operatív feladatokat, amit egy szocialista táboron kívüli ország ellen végre kellett hajtani, Ausztria esetében is alkalmazni kellett, hogy – a most már hivatalosan is ellenségessé vált – ország politikai-gazdasági életét meg lehessen figyelni. Vagyis ügynököket³ kellett beszervezni, hírszerző bázist, rezidentúrát⁴ kellett fenntartani, amelynek ellenőrzése egyben külső elhárítási feladatokat is adott a magyar állambiztonságnak.

Az Ausztriával kapcsolatos speciális állambiztonsági feladatoknak elsődlegesen geopolitikai okai voltak, hiszen Ausztria volt az egyetlen olyan szomszédja Magyarországnak, amelyik nem tartozott a szocialista tömb országai közé, vagyis a „Nyugat kapujá”-nak számított, s ez volt egyben az egyetlen közvetlen menekülési útvonal a szabad világ felé. Ebből következően a magyar állambiztonság számára több speciális feladat is adódott, úgymint a nyugati határ különleges védelme, annak megfigyelése; a határ mentén élő lakosság állandó ellenőrzése és szabad mozgásának korlátozása; a határsértések megelőzése, az illegális határátlépést megkísérlők elfogása; az áru- és embercsempészet megakadályozása; a határ menti kiemelt objektumok (ipari üzemek, vasút) fokozott állambiztonsági védelme; a nyugati hírcsatornák zavarása, amelyek egyben belső elhárítási feladatokat is jelentettek. Ugyanakkor Ausztriát mint a magyar emigránsokat a menekülttáborai⁵ befogadó országot is állandó megfigyelés alatt tartották, de ugyancsak megfigyelték az országban működő magyar emigráns szervezeteket⁶ és személyeket⁷ is.

Ausztria azonban nemcsak utat jelentett a szabad világ felé, hanem az egykori magyar állambiztonság szerint egyben az „imperializmus behatolási csatornája” is volt. Ez egyrészt jelentette a Magyarországon élő, dolgozó⁸ vagy a magyar állampolgárokkal kapcsolatot tartó osztrák személyeknek, másrészt más nyugati országok Ausztria felől érkező állampolgárainak⁹ (diplomaták, üzletemberek, egyházi személyek, turisták stb.) megfigyelését. Ausztria ugyanakkor – a fent említetteken kívül – nagyon fontos volt még

a magyar állambiztonság számára úgy is, mint az ún. „harmadik országos hírszerzés” bázisa. **10**

A fentiekben vázoltak általános igazságok. De hogy ne csak az igazságról, hanem a valóságról is szóljunk – noha minden egyes, a korábbiakban említett kérdéskört érinteni nem tudunk –, a továbbiakban a magyar hírszerzés ausztriai prioritásait szeretnénk bemutatni néhány telepített, illetve Ausztriában foglalkoztatott magyar hírszerző ügynök tevékenysége alapján.

A második világháborút követően a magyar állambiztonság legfontosabb külföldi operatív felvonulási területe Ausztria volt, bár az általunk vizsgált húsz év (1945–1965) alatt a magyar hírszerzés ausztriai jelenléte, szervezettsége, aktivitása jelentős eltéréseket mutatott. Az osztrák állam 1945–1955 között katonai erejétől megfosztott, négy nagyhatalom által megszállt, nem szuverén ország volt, tényleges veszélyt tehát a magyar állam biztonságára nem jelentett. De akkor miért volt jelen Ausztriában a magyar államvédelem – kezdetben a Kat. Pol.**11**, majd az önálló magyar hírszerző szerv**12** létrejötte után a hírszerzés? Ugyanazért, amiért a nyugati titkosszolgálatok: vagyis Ausztriát a megosztott világ titkosszolgálati mintegy felvonulási területnek tekintették az egymás elleni hírszerzésben. Így legtöbbször az osztrák állam területén lejátszódó titkosszolgálati akciók nem is Ausztria, hanem egy másik ország vagy szervezet ellen irányultak, ahogy ezt egy korabeli magyar államvédelmi javaslat is megfogalmazta: *„...Ausztria területéről ki kell fejleszteni a titóista Jugoszlávia elleni hírszerző munkát, a fasiszta magyar emigrációs alakulatokba és az Ausztria területén működő amerikai, angol, és francia hírszerző és elhárító szervekbe való hálózati beépülést.”***13**

Az osztrák állam pedig mindaddig szemet hunyt a hírszerzők háborúja felett, amíg az nem sértette közvetlenül Ausztria érdekeit. A „hidegháború” talán azért nem vált „forró háborúvá”, mert a hírszerzők „titkos háborúja” által megszerzett információk egyfajta kiegyenlítődést eredményeztek a két nagyhatalom fegyverkezési versenyében. Ezt az időszakot a későbbiekben a magyar hírszerzés a „legális illúziók” időszakaként emlegette, vagyis az egyes titkosszolgálatok szinte szabadon hajthatták végre akcióikat**14** Ausztria területén úgy, hogy sokszor a legalapvetőbb konspirációs szabályokról is megfélelkeztek.

A fentiekből következően tehát a második világháború végétől az Osztrák Államszerződés aláírásáig Ausztria elsődlegesen terepe s nem célpontja volt a magyar hírszerzésnek, amelynek legfontosabb feladata az Ausztria területén állomásozó nyugati megszálló hatalmakról és tevékenységükről, illetve az osztrák állam területén tartózkodó, meglehetősen nagyszámú ellenséges magyar emigránsról szóló információk megszerzése volt.

Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az, amikor 1949-ben – annak ellenére, hogy akkoriban elég fagyos volt a magyar–osztrák viszony**15** – a „Woll János” fedőnevű**16** ügynököt egy menekülésnek álcázott telepítési akció keretében Ausztriába küldték.**17** A telepítés**18** tulajdonképpen egy több fázisból álló, titkosszolgálati módszer, melynek célja ügynökhálózat létrehozása külföldön, vagyis a célszerűen kiválasztott és felkészített ügynököt természetes módon a célterületre juttatják, ahol legalizálják**19** és az ügynöki hírszerző feladatok elvégzésére alkalmas helyzetbe hozzák. Az együttműködést ilyen esetekben mindig hosszabb távra tervezik.

Kérdés számunkra persze az, hogy az ügynök hogyan és miért került az államvédelem látókörébe, s miért tartották alkalmasnak beszervezésre, illetve telepítésre? „Woll János”-nak („Lovag”, „Nyíri”) egy sikertelen tiltott határátlépési kísérlet**20** okozta a vesztét. Ezt mint kompromittáló tényezőt használták fel ellene, beszervezése tehát pressziós**21** alapon történt. Franciául kitűnően beszélő újságíróként találta alkalmasnak a

magyar állambiztonság hírszerző feladatok ellátására, amit azonban azzal a feltétellel vállalt el, hogy telepítése után a családja is utánamehet Ausztriába.

„Woll”-t azzal a feladattal küldték Bécsbe, hogy a francia megszálló csapatokról információkat gyűjtsön, illetve hírszerzésre alkalmas egyéneket kutasson fel. Vagyis egy ellenséges vonalról²² adjon információkat, illetve tippkutatást²³ végezzen. A kezdeti jó együttműködés 1951 januárjában azonban megszakadt, aminek több oka is volt: egyrészt a kapcsolattartás futárokon²⁴ keresztül történő nehézkes és veszélyes volta, az ügynöki munkát koordináló szervezet hiánya – bár a magyar állambiztonság az első „legális rezidentúráját”²⁵ éppen Bécsben hozta létre, de csak 1950 végén – másrészt az, hogy sem anyagi igényeit, sem pedig a családja kivitele kapcsán neki ígérteket nem teljesítették. Így 1951. február 22-én kizárták a hálózatból, melyet a következőkkel magyaráltak: „A kizárás indoklása, hogy »Woll« viselkedéséből, jelentéseiből biztosra vehető, hogy az ellenség ügynöke.”²⁶ Bár „Woll” ügynököt a hálózatból kizárták, a magyar állambiztonsággal való kapcsolatának története még nem ért véget...

A magyar katonai emigráció, különösen a Magyar Harcosok Bajtársi Közössége (MHBK) ausztriai feltérképezésében²⁷ jelentős szerepe volt egy „Tiszai Miklós” („Wesely Péter”, „Dunai”) fedőnevű ügynöknek.²⁸ „Tiszai” 1948-ban szökött Ausztriába, ahol kapcsolatba került a Kovács Attilával,²⁹ az MHBK hírszerző csoportjának rezidensével, aki futárszolgálatra szervezte be. Első magyarországi bevetése alkalmával, 1949 tavaszán azonnal jelentkezett az államvédelemnél, és felajánlotta szolgálait, majd „visszafordították”.³⁰ Bár visszafordított ügynök volt, a telepített hírszerzőkhöz hasonlóan kellett tevékenykednie, ami nagyon komoly konspirációt igényelt. Ezért tartóival leginkább a személytelen összeköttetés operatív módszerét alkalmazta, vagyis tárgyi postaládán³¹ keresztül érintkezett velük.

Tevékenysége, amelyet a magyar állambiztonság így jellemzett: „1951 novemberéig dolgozott kint számunkra, és több mint 80 ellenséges ügynököt buktatott le, és feldolgozta az egész MHBK-t”,³² komoly csapást mért az MHBK ausztriai szárnyára, aminek következtében csökkent a szervezet Magyarország irányában kifejtett tevékenységének intenzitása, valamint elcsitultak a nyugati határ menti fegyveres összecsapások is.

„»Tiszai Miklós« megbízóitól »bátor és alázatos« munkája elismerésül 1951 szeptemberében a Magyar Népköztársaság Érdemrendje IV. fokozata kitüntetését kapta, azonban 1951 októberében egy sikertelen akció³³ során lelepleződött, ezért haladéktalanul visszahívtuk Magyarországra. Személyének védelme érdekében vezeték- és keresztnevét, valamint egyéb nacionális adatait megváltoztattuk. Hírszerző munkája elismerésül jelenlegi címén berendezett lakást kapott, és elhelyeztük a Ferunion Külkereskedelmi Vállalathoz főosztályvezető-helyettesnek. 1954 novemberétől 1958. február 28-ig a prágai magyar kereskedelmi kirendeltségen dolgozott mint II. o. titkár.”³⁴

„Tiszainak” az állambiztonsággal azonban nem szakadt meg a kapcsolata, ugyanis a későbbiekben egyaránt dolgozott a kémelhárításnak („Az ügynök személyes körülményeiben beállott változások folytán a részünkről [a III/I. Csoportfőnökség részéről] történő további foglalkoztatása nem lenne célszerű, ennek figyelembe vételével a III/II. [a kémelhárítás] Csoportfőnökségnek adjuk át [...] Az ügynök M-dossziéjának 14-ik kötetét³⁵ a Csoportfőnök elvtárs engedélyével a III/II. Csoportfőnökség[nek] adtuk át.”), valamint a hírszerzésnek, a dossziéjában található utolsó adat szerint azonban már „Póker Tamás” fedőnéven.³⁶

A világpolitikában, valamint a magyar–osztrák kapcsolatokban történt enyhülés idején, 1954-ben telepítették a „Kövi” („Kékcsíkos”, „Maday”, „Sampson Frank”)³⁷ fedőnevű ügynököt Ausztriába. „Az átdobásra³⁸ kiválasztott szakaszon nincsenek aknák telepítve, így nem szükséges a kapunyitáshoz műszaki beosztottat vinni, a drótkadályt Kornhoffer

elvtárs fogja átvágni [...] A határszakaszról, ahol az átdobást végrehatjuk, az akció idejére – nem feltűnő módon – kivonatjuk az őrséget.”³⁹

„A határt 23 óra 15 perckor értük el [„Kövi Dénes”, egy embercsempész, valamint a nagyecenki őrsparancsnok]. Útközben zavaró körülményt nem tapasztaltunk. A határ elérése után Kornhoffer hdgy elvtárs átment a nyomsvávon és megnyitotta a műszaki zárat. Ekkor »Kövivel« együtt a műszaki zárig eljött Fehérvári örgy elvtárs is. Itt »Kövinek« ismét megmagyarázták az útvonalát, majd elbúcsúztak tőle. »Kövi« a műszaki zárat 23 óra 30 perckor lépte át.”⁴⁰

„Megállapításaink szerint a fenti útvonalakon [osztrák területen] a szovjet elvtársak nem tartanak rendszeres ellenőrzést, csak akkor, ha a határőrségünk értesíti őket, hogy büntetlen határsértés történt kifelé. Feltétlenül figyelembe kell venni, hogy az átdobó helytől kb. 2500 méterre van egy osztrák csendőrőrs, ahol több beosztott teljesít szolgálatot. A határőr elvtársak elmondása szerint azonban mozgási területük nem terjed ki az átdobó hely túlsó oldalán lévő területre.

A zászlóalj, valamint az őrsparancsnok elvtársakkal megbeszéljük, hogy az átdobás utáni reggel, a nyomsvá ellenőrző járőr jelentése alapján mint büntetlen határsértés esetében járjon el, csak az Ausztriában lévő szovjet elvtársakat ne [!] értesítsék.”

Bár „Kövi”-t angol–amerikai vonalon tervezték foglalkoztatni, kapcsolatai feltérképezése, valamint annak a ténynek a felismerése után, hogy Ausztria státuszában belátható időn belül változás történik, a magyar állambiztonság benne látta meg azt a személyt, aki olyan széles információszerzési lehetőséggel rendelkezik, hogy rajta keresztül több ellenséges vonalról is lehet információt szerezni, úgymint a magyar polgári, egyházi és katonai emigrációról, nemzetközi cserkészkapcsolatai révén pedig az angol ellenséges vonalról. Sőt baráti kapcsolatai által esetleg az osztrák gazdasági életről is, ami az akkor zajló magyar–osztrák gazdasági tárgyalások szempontjából sem volt érdektelen.

„Kövi igen jó kapcsolatban van a Creditanstalt osztrák bank budapesti megbízottjával dr. H[asitz] S[ándorral], aki tudomással bír Kövi disszidálási tervéről⁴¹ és felajánlotta Kövinek, hogy amennyiben elhatározza magát a disszidálásra, több osztrák politikai és gazdasági életben jelentős személyhez küld ajánlóleveleket érdekében az Osztrák Követség diplomáciai postáján keresztül.”⁴²

„Kövi” kiválasztása telitalálata volt a magyar állambiztonságnak, akit annak ellenére, hogy szintén kompromittáló adatok alapján a Legfelsőbb Bíróság népellenes büntett miatt másfél évi börtönbüntetésre ítélte, hírszerzési B dossziéjában (Bt-862/1) így jellemezték: „54 éves. Jó szándékú, jóindulatú. Ötletes, ügyes, szívesen dolgozik. Ószinte. Kiegyensúlyozott ember. Káros szenvedélyei nincsenek.” Talán éppen ezen tulajdonságainak köszönhető, hogy telepítésétől (1954) egészen haláláig úgy látta el információkkal⁴³ a magyar hírszerzést, hogy Bécsben köztisztviselőnek örvendett, s a gyanú árnyéka sem vetődött rá.

Már „Kövi” telepítése is jelezte, hogy változni fog a magyar hírszerzés irányultsága Ausztriában. Az Osztrák Államszerződés aláírása után pedig Ausztria már hivatalosan is a szocialista tömbön kívüli ország lett, aminek következtében terepe és egyben célpontja is lett a magyar hírszerzésnek.

1955. december 10-én dobták át a határon a „Kerekes Mihály” fedőnevű ügynököt⁴⁴ az ekkor már szabad Ausztriába.

ÁBTL 3.2.1. Bt- 255/4

Szabó Miklós, azaz „Kerekes Mihály”. ÁBTL 3.2.1. Bt-255/4.

„»Kerekes Mihály« [...] mint kisgazdapárti funkcionárius bizalmi embere volt Nagy Ferenc miniszterelnöknek. Nagy Ferenc szökése [sic!] után illegális tevékenységért hosszabb ideig börtönben volt.⁴⁵ A börtönben a vele való foglalkozás során korábbi politikai nézeteit megváltoztatta. Ennek alapján 1953 júliusában beszerveztük. A belső reakció vonalán folytatott eredményes munkája alapján megfelelő előkészítés és ellenőrzés után 1955 decemberében Ausztriába telepítettük.”

„Kerekes” feladata azonban még nem az Ausztria elleni hírszerzés lett volna, hanem mint menekült kispap politikusnak az osztrák belügyminisztériumtól legális úti okmányokhoz kellett volna jutnia, hogy az Egyesült Államokba távozva,⁴⁶ az emigráció csúcsszervébe, a Magyar Nemzeti Bizottmányba⁴⁷ beépülve annak bomlasztását elősegítse.

„Kapcsolatait figyelembe véve megállapítottuk, azt, hogy külföldre küldése után rajta keresztül komoly lehetőségünk van a Nemzeti Bizottmányba való beépülésre. Ez [sic!] mellett szól az, hogy pl. Nagy Ferencsel és Varga Bélával bensőséges jó viszonyban volt annyira, hogy Nagy Ferencről kivételes, bizalmas feladatokat kapjon (Fegyvervásárlás, röpiratkészítés, stb.).”⁴⁸

„Kerekes Mihály” azonban az osztrák belügy bizalmatlansága miatt a kívánt iratokhoz nem jutott hozzá. Sőt a tengerentúlra való áttelepülését Nagy Ferenc és köre sem támogatta, mivel úgy gondolták, hogy Európában (ill. Ausztriában) inkább tudja támogatni az emigráció munkáját, ezért is bízták meg a Magyar Nemzeti Bizottmány ausztriai Menekültügyi Irodájának vezetésével. Így „Kerekes” Ausztriában ragadt, és komoly ismertségre és tekintélyre tett szert az ausztriai magyar emigráció, valamint osztrák politikai körökben.⁴⁹ Sőt „Nagy Ferenc közbenjárására, illetve ajánlására került kapcsolatba”⁵⁰ az ausztriai magyar emigráció meghatározó személyiségével, „Woll Jánossal”.

„Woll” ekkor már mint leszakadt ügynök szembefordult a magyar állambiztonsággal, mivel egyaránt dolgozott a SZER-nek, a francia titkosszolgálatnak, valamint csempész- és kémtevékenységet folytatott Magyarország ellen,⁵¹ aminek munkájába „Kerekest” is be szeretne volna vonni. „Kerekesnek” viszont éppen ahhoz a „Woll” által összegyűjtött és a kémtevékenységével, valamint az emigrációval kapcsolatos adatbázishoz kellett volna hozzáférnie (amit egyébként „Woll” a bécsi lakásán tárolt), amelyre hosszú évek óta olyannyira áhítozott a magyar állambiztonság, hogy több operatív terv is született ennek – akár erőszakos úton való – megszerzésére. *„Elhárító szerveink 1954 óta foglalkoznak azzal a tervvel, hogy »Lovagot« [„Woll János”-t] erőszakos úton Magyarországra hozzák. Ennek előkészítésébe az utóbbi időben bekapcsolódott a III. osztály⁵² is. Az akció azonban »Lovag« osztrák állampolgársága miatt nem hajtható végre, mivel Népköztársaságunkra nézve külpolitikailag hátrányos lenne. Ezért kérjük engedélyezni »Lovag« titkos okmányainak operatív úton történő megszerzését.”⁵³*

„Woll”-t végül 1961-ben „hozták haza”, ítéletet azonban csak 1963-ban hoztak ügyében.⁵⁴ Meggyőződés szerint azonban – a köztudatban elterjedtekkel és a bírósági ítélettel ellentétben – nem csupán politikai okokból, hanem egy gazdasági bűncselekmény-sorozat következményeként ítélték el. „Woll” hazahozatalát, fogva tartása körülményeit, szabadulása utáni életét azonban ma is homály fedi.

A forradalmi események, illetve az Ausztriára zúduló menekültáradat új feladatok elé állította a magyar hírszerzést, noha annak működése a forradalom alatt gyakorlatilag teljesen megbénult. Külföldi rezidentúráinak többségét felszámolták, operatív anyagainak egy része vagy megsemmisült, vagy éppen nyilvánosságra került, ügynökeivel pedig megszakadt a kapcsolata.

„Kerekessel” sem volt 1956 októbere és 1957. február közepe között közvetlen munkakapcsolata a magyar hírszerzésnek, noha az ügynök többször bejelentkezett és megjelent a biztosító találkozókon⁵⁵ is, amiket nyilvános helyeken vagy T-lakásokon⁵⁶ tartottak, viszont K-lakással⁵⁷ a magyar hírszerzés ekkor még nem rendelkezett Bécsben. „Kerekes” a bejelentkezéseivel tulajdonképpen jelezte, hogy a továbbiakban is együtt kíván működni a magyar állambiztonsággal, sőt tartói szerint *„utasításunkra bármikor hajlandó hazatérni”*.⁵⁸ Az ügynök hazatérési hajlandósága és az ebből származó politikai előnyök, amelyeket egy 1957. augusztusi javaslat is megfogalmazott, készítette a magyar állambiztonságot arra, hogy a legjobb hírszerző lehetőséggel

rendelkező ügynökét beáldozza, s pártutasításra hazahozza, ami 1957. szeptember 8-án meg is történt.

„Hazahozatalán és politikai felhasználásán keresztül igen komoly leleplező anyaghoz juthatunk, amelyet a magyar ENSZ delegáció a szeptemberi közgyűlésen felhasználhat. »Kerekes« nagy értékű anyagokat tud adni az imperialisták ellenforradalmi előkészítő tevékenységére, a SZER aknamunkájára, az emigráns szervezetek és vezetők aknamunkájára, az ellenforradalom alatt a külső imperialista erőknek Népköztársaságunk ellen folytatott beavatkozására. Hazahozatala során magával hozná az általa vezetett Menekültügyi Iroda irattárát, amelyben a fentiekre vonatkozóan fontos dokumentumok vannak.”⁵⁹

„Kerekesnek” eredetileg a régi emigráció megfigyelése és bomlasztása⁶⁰ lett volna a feladata, bomlasztó tevékenysége azonban igazán az új, '56-os emigrációt tette tönkre, hiszen ennek következtében nem jött létre ütőképes, a magyar érdekeket képviselő, egységes emigráns szervezet. Jelentéseinek („1957. február közepétől július végéig adott információiból negyven jelentést készítettünk. Az információkon kívül »Kerekes« 18 db dokumentációt adott.”⁶¹) és hazahozatala után tett nyilatkozatainak⁶² köszönhetően pedig olyan információkhoz és lépéselőnyhöz jutott a magyar politikai vezetés, hogy az ENSZ „Ötös Bizottsága” nem érte el célját, sőt 1963-ra a „magyar kérdés” le is került a világszervezet napirendjéről.

„Kerekesnek” hazatérése után a magyar állambiztonsággal azonban még nem szakadt meg a kapcsolata, hiszen nem hozták nyilvánosságra hírszerző tevékenységét. „A nyilvánosság előtt minden esetben úgy szerepelt, mint egy disszidált, majd engedéllyel hazatért polgári politikus, aki emigrációs éveit során Nyugaton jött rá, hogy a CIA és más nyugati hírszerző szervek az emigrációt saját céljaikra használják fel, vezetőit pedig fizetett ügynökké züllesztik.”⁶³

„Kerekesről” hazatérése után megfelelően gondoskodott a magyar állambiztonság, lakást biztosított számára: „A Belügyminiszter Elvtárs 1957 októberében utasítást adott arra, hogy Csehek őrnagy elvtárs által vezetett K-lakást szerző részleg a hazatért Szabó Miklós részére egy 2 szoba összkomfortos lakást bebútorozva szerezzen”;⁶⁴ újságírói álláshoz (*Magyar Hírek, Ország-Világ*) juttatta, valamint anyagilag is támogatta: „Hazatérése után [...] havi juttatását 3 ezer Ft-ban állapítottuk meg, azzal a kikötéssel, hogy azt addig fizetjük, amíg el nem helyezkedik, illetve elhelyezkedése után fizetését 3 ezer forintra kiegészítjük [...] Rendkívüli juttatások formájában összesen 8 ezer Ft-ot, kölcsönök formájában 6050 Ft-ot kifizettünk.”⁶⁵ 1963. október 26-án azonban mégis kizárták a hálózatból „rendkívül zavaros, megengedhetetlen, esetenként törvénysértő pénzügyi manőverei miatt”.⁶⁶ De egykori „munkaadói” továbbra sem feledkeztek meg róla, segítették írásai kiadását. Sőt a *Fény a redőny mögött* című kémtörténete 1965-ben filmvászonra kerülhetett, mégpedig parádés szereposztással.⁶⁷ Tényleges hírszerző tevékenysége, valamint a magyar állambiztonsággal való negyed százados kapcsolata azonban csak 1978-ban került nyilvánosságra, a róla készült dokumentum-játékfilm és a *Csendes háború* című könyvének⁶⁸ megjelenése után. Érdemei elismerésül 1976-ban a „Haza Szolgálatáért Érdemrend” arany fokozatát, illetve 1978-ban a „Kiváló Szolgálatért Érdemrendet” adományozták neki.

1956-ban az Ausztriában foglalkoztatott „Piroska”, „Halász”, „Szőke Béla”⁶⁹, „Somló”⁷⁰, „Puskás”⁷¹ és „Hajós”⁷² fedőnevű ügynököknek már Ausztria fontosabb objektumai megfigyelését is szánta a magyar állambiztonság, vagyis „nevezettek az osztrák államapparátus, a Külügyminisztérium, az ausztriai hírszerzőszervek, katonai objektumok vonalán kívánjuk foglalkoztatni”.⁷³ Sőt „Kövinek” a régi feladatai mellett újat is adtak, mégpedig azt, hogy Herczogon⁷⁴ keresztül igyekezzen adatokat szerezni az SPÖ (Sozialdemokratische Partei Österreichs) tevékenységéről és a magyar emigrációval való kapcsolatáról.⁷⁵ De hasonló feladatot szántak egy „Németh József” fedőnevű ügynöknek is: „...tervünk az, hogy »Németh Józsefet« Ausztriában végzendő felderítő munkára

használjuk fel a Magyarország felé irányuló ellenséges jobboldali szociáldemokrata tevékenység figyelemmel kísérése céljából.”⁷⁶

A fenti példák is jól érzékeltetik, hogy a magyar hírszerzés Ausztriát már nemcsak terepének, hanem célpontjának is tekintette az ötvenes évek második felétől, amit egy 1959-es jelentés a következőkben foglalt össze: *„Ausztriában azt a feladatot tűztük ki magunk elé célul, hogy felderítsük a legfontosabb osztrák politikai és gazdasági tényezőket, mindenekelőtt az ausztriai Szocialista Pártot, az Osztrák Néppártot és a Külügyi Hivatalt. Különös tekintettel vagyunk az Egyesült Államok befolyásának megállapítására. Ausztriában az emigráció közötti hírszerzés, és ezen túl a bomlasztás az elsőrendű feladatunk.”⁷⁷* Ennek a többirányú tevékenységnek a bizonyítékai a magyar hírszerzés által ekkor nyitott objektumdossziék is, úgymint Ausztria elektromos ipara,⁷⁸ az Osztrák kancellária,⁷⁹ Freiheitliche Partei Österreichs,⁸⁰ Ausztriai belügyminisztérium,⁸¹ Ausztria általános politikai és gazdasági helyzete,⁸² az USA bécsi nagykövetsége és konzulátusa⁸³ és így tovább.

A beszerzések és ügynöktelepítések természetesen a hatvanas években is tovább folytatódtak, de az egyre javuló osztrák–magyar kapcsolatoknak, a „magyar ügy” fokozatos elhalásának, illetve a magyar nyitási politikának köszönhetően a telepítéseket már nem volt célszerű disszidálásnak/menekülésnek álcázni, tehát új, finomabb módszereket kellett alkalmazni. Így a hírszerzés elsődlegesen olyan szakembereket kívánt beszervezni, akik legalísan dolgoztak külföldön,⁸⁴ vagy éppen ennek reményében vállalták az együttműködést (újságírók, gazdasági szakemberek, tudósok stb.), s így az ügynök telepítéséhez sem legendára, sem pedig legalizálásra nem volt szükség. A magyar értelmiség azonban nagyon komoly dilemma elé került: vállalni vagy nem vállalni az együttműködést? E kérdéskör megvitatása azonban nem a jelen dolgozat feladata.

Bár a jelen dolgozat csak a magyar állambiztonság ausztriai jelenlétének egy szűk szeletét tárgyalta, mégis bátran állíthatjuk, hogy az Ausztriával kapcsolatos állambiztonsági operatív tevékenységből szinte teljesen meg lehet ismerni az egykori szerveknek a nyugati demokráciák elleni tevékenységét. Ausztria tulajdonképpen a minta, még akkor is, ha a hatvanas évek közepétől, a „K(ádár) und K(reisky)” éra kezdetétől a két ország között nem is volt ellenséges a viszony.

---

¹ A keleti blokk országai azért küldtek tudatosan menekülteket Nyugatra, hogy a megfelelő időben ügynökként aktivizálják őket.

² Vocelka, 2006; lásd még Zöllner, 2000.

³ Az ügynök a különböző minősítésű hálózati személyek (ügynök, informátor, rezidens, titkos megbízott, T-lakásgazda, levélcím-tulajdonos stb.) általánosságban használt elnevezése.

⁴ A rezidentúra az állambiztonsági tisztekből vagy a hálózat tagjaiból álló, meghatározott állambiztonsági feladatok ellátására szolgáló, konspirált szervezeti forma.

⁵ Például: ÁBTL 3.2.4. K-749.

⁶ Például: ÁBTL 3.2.5. O-8-012.

⁷ Például: ÁBTL 3.2.4. K-173/1-2.

⁸ Például: ÁBTL 3.1.5. O-11624/1-3.

⁹ Például: ÁBTL 3.1.5. O-15484.

¹⁰ A hírszerzésnek három fő bázisa van: a hazai, a külföldi, illetve az úgynevezett harmadik ország. A harmadik ország egy közbeeső ország területének vagy lehetőségeinek igénybevétele, felhasználása a konspirált hírszerzési feladatok ellátására.

¹¹ A katonai elhárítás, illetve a későbbi Katonapolitikai Osztály egyik elődjének tekinthető szervezet már 1945 elején működött Mathiedesz Géza vezetésével, az általa vezetett csoport azonban rövid időn belül feloszlott. Ezt követően 1945 februárjában megalakult a „HM 40. Osztálya”, amely új hadrendi elemként mint katonai nyomozó szerv kezdte meg tevékenységét. A HM Katonapolitikai Osztálya hivatalosan azonban csak 1945. március 12-én alakult meg, feladatai közé tartozott például a Nyugatra menekült háborús bűnösök felkutatása, valamint az ausztriai megszálló hatalmak közötti hírszerzés. Offenzív (hírszerző) részlege beleolvadt a

MNVK/2. Csoportfőnökségbe, defenzív (elhárító) részlege pedig az államvédelemhez került 1950-ben. ÁBTL 4.1. A-3442/1.

¹² „A Párt 1949 decemberében hozott határozata értelmében a Politikai Rendészeti Osztály keretén belül alakult meg az I/5. Osztály (Külső hírszerzés Osztálya) [...] A Párt utasítására 1950 szeptemberében az I/5. Osztályból alakult meg az Államvédelmi Hírszerző Osztály (X/3).” ÁBTL 1.5. 90-5033/1953. Jelentés, 1953. augusztus 28.

¹³ ÁBTL 1.5. 90-5036/1953. Javaslat a BM II. osztálya munkájának megjavítására, 1953. augusztus 28.

¹⁴ ÁBTL 4.1. A-3006/1.

¹⁵ Gecsényi, 2005: 20–27.

¹⁶ Fedőnév, álnév, ami a konspirációt szolgálta. Fedőneve az ügynököknek, a célszemélyeknek (az a személy, akire az operatív akció irányul), a hivatásos tiszteknek, sőt az operatív technikai eszközöknek is volt (például az úgynevezett 3/a rendszabály, amely a belföldi telefonbeszélgetések titkos lehallgatását jelentette).

¹⁷ ÁBTL 3.2. 1 Bt-758 „Woll János”, azaz Ábrányi Aurél újságíró (1914–?).

¹⁸ ÁBTL 4.1. A-3005/14.

¹⁹ A legalizálás a konspiráció része, olyan szervezeti, kiképzési és felkészítési intézkedések rendszere, amelyek lehetővé teszik a hírszerzést végző személyek célországokban történő hatékony működését, a titkosszolgálatokhoz való tartozásuk leplezését.

²⁰ ÁBTL 3.1.9. V-76756.

²¹ Beszervezési alpnak tekintették az olyan adatok és körülmények meglétét, esetenkénti megteremtését, amelyek lehetővé teszik a jelölt beszervezését, és biztosítják a tartós együttműködést a beszervezett személy és az állambiztonsági szervek között. Fajtái: hazafias (eszmei, politikai), terhelő vagy kompromittáló (pressziós alap), anyagi érdekeltség. ÁBTL 4.1. A-3036. A presszió az ügynöki beszervezés egyik módszere, amelynek során a beszervező kompromittáló adatok birtokában nyomást gyakorol az adott személyre, hogy azt az együttműködésre rábírja.

²² Az egykori állambiztonsági szervek munkájukat vonalas, területi és objektumi elv alapján szervezték (munkaszervezési elvek), vagyis az ellenséges támadás iránya szerint szervezték és végezték elhárító, megelőző és felderítő tevékenységüket.

²³ A tippkutatás a hálózatépítés első fázisa, amelynek célja a hálózati munkára alkalmas személyek kiválasztása.

²⁴ Az ügynökkel való kapcsolattartásnak két módja volt: a személyes és a személytelen (technikai eszközök útján) összeköttetés. A futár a személyes, közvetett kapcsolattartás kulcsfigurája, összekötő a hálózati személy és a tartótiszt között.

²⁵ A legális rezidentúra a hírszerzőknek vagy hálózati személyeknek fedéssel és azonos területen, rezidens vezetésével működő csoportja, amelynél a megbízó vagy a kiküldő ország azonossága nincs eltitkolva.

²⁶ ÁBTL 3.2.1. Bt-758.

²⁷ ÁBTL 3.2.3. Mt-655/4., MT-655/11-13.

²⁸ ÁBTL 3.2.1. Bt-372/4. „Tiszai Miklós” („Wesely Péter”, „Dunai Lajos”), azaz Démy-Gerő Sándor, illetve Déri József (1919–?) katonatiszt.

²⁹ ÁBTL 3.2.4. K-1120. Az Információs Hivatal 2000-ben a dossziét „Kovács Attila ügye” címen adta át. A rendezés során a dosszié tartalomjegyzékéből és zárólapjából kiderült, hogy a dosszié Haas Károly kutató dossziéja, ezért a dosszié tárgya módosult.

³⁰ A visszafordítás az ellenséges hírszerző szervek titokban elfogott és leleplezett ügynökei beszervezése korábbi megbízóik ellen.

³¹ A tárgyi postaláda (rejtkehely) olyan titkos hely, amely alkalmas jelentések, utasítások és különböző eszközök elhelyezésére, megteremtve az ügynök és az operatív tiszt közötti kapcsolatot. A hírszerzés különösen külföldön előszeretettel alkalmazta.

³² ÁBTL 3.2.1 Bt-372/4. 101/37.

³³ Az akció célja Sárvári (Sárváry) László csendőrtiszt erőszakos hazahozatala lett volna. A sikertelen akció ellenére a magyar állambiztonság továbbra is foglalkozott Sárvárival, „Szamosi” fedőnéven célszemélyként vezettek róla dossziét (ÁBTL 3.1.5 O-13352/1-17.; ÁBTL 3.2.7 8-Cs-001/13-17., 21.), amiben tulajdonképpen rajta keresztül az általa irányított hírszerzőcsoport tevékenységét figyelték. Sőt egy 1962-es javaslat szerint: „Osztályunk a társosztályokkal közösen tervbe vette »Szamosi«, illetve »Rejtő« [Sütő István – mindketten célszemélyek] erőszakos úton való hazahozását. Az akció megvalósításához szükséges vegyszer előállítása érdekében BM II/10 osztály több, általunk alkalmasnak vélt vegyszert állított elő. A vegyszerekkel több kísérletet végeztünk. A lefolytatott kísérletek azt bizonyították, hogy a vegyszer az operatív igényeinket nem elégítette ki. [...] A II/10. Osztály, kérésünkre új, a felszívódást elősegítő anyagot szerzett be, melytől a feladat eredményes megoldását várják. Az új anyaggal először állatokon kísérleteznek, majd később emberen történne a megfelelő adag megállapítása.” ÁBTL 3.2.7. 8-CS-001/21. melléklet. „Vadász” akció. 42. A korábbi eredménytelennek tartott altatási kísérleteket egyébként a „Jácint” fedőnevű K-lakáson végezték.

³⁴ ÁBTL 3.2.1. Bt-372/4.

³⁵ ÁBTL 3.1.2. M-34355.

- ³⁶ ÁBTL 3.2.1. Bt-372/4.
- ³⁷ ÁBTL 3.2.1. Bt-862/1. „Kövi Dénes”, azaz Dr. Papp Andor (1899–1978) ügyvéd.
- ³⁸ Átdobás az ügynök célországba, illetve működési területre juttatása illegális módszerekkel.
- ³⁹ ÁBTL 3.2.1. Bt-862/1.
- ⁴⁰ Uo.
- ⁴¹ A „disszidálás” a telepítés álcázását szolgálta, ebben az esetben „Kövi” telepítési legendájának része. Legenda a hihető és ellenőrizhető magyarázat egy operatív intézkedés vagy kombináció legalizálására. A valóság elemeire épül és szükség szerint dokumentálható. ÁBTL. 4.1. A-3036.
- ⁴² ÁBTL 3.2.1. Bt-862/1.
- ⁴³ ÁBTL 3.2.3. Mt-671/7-16.
- ⁴⁴ ÁBTL 3.2.1. Bt-255/3. „Kerekes Mihály”, azaz Szabó Miklós (1922–) újságíró, politikus.
- ⁴⁵ ÁBTL 3.1.9. V-111759.
- ⁴⁶ A telepítések két nagy területről történhetnek: hazai, illetve külföldi bázisról. „Kerekes” továbbküldése tulajdonképpen egy külföldi bázisról történő ügynöktelepítés lett volna.
- ⁴⁷ A Magyar Nemzeti Bizottmány 1949. július 21-én alakult az Egyesült Államokban. Életre hívói elsődlegesen az úgynevezett 1947-es politikai emigránsok közül kerültek ki, akik az emigráció csúciszerveinek tekintették. Szervezeti felépítésével, a bizottságok felállításával pedig azt akarták hangsúlyozni, hogy a Bizottmányt lényegében emigrációs magyar kormánynak tekintik (ÁBTL 4.1. A-2127/17.; ÁBTL 3.2.5. O-8-001/1-2.).
- ⁴⁸ ÁBTL 3.2.1. Bt-255/3.
- ⁴⁹ Jó kapcsolatokat ápolt Franz Strobl (1897–1980) és Alfred Maleta (1906–1990) osztrák néppárti politikusokkal.
- ⁵⁰ ÁBTL 3.2.1. Bt-758/4.
- ⁵¹ ÁBTL 4.1. A-2127/4.
- ⁵² A III. Osztály 1956–1962 között a hírszerzés (hivatalosan II/3.) volt.
- ⁵³ ÁBTL 3.2.1. Bt-758/5.
- ⁵⁴ ÁBTL 1.6. Dr. Ábrányi Aurél Legfelsőbb Bírósági ítélete, 1963. november 30.
- ⁵⁵ A biztosító találkozó az összeköttetési rendszer része. Olyan meghatározott időpont és hely, amikor és ahol a rendes találkozó meghiúsulása esetén a személyes találkozó létrejön. ÁBTL 4.1. A-3036.
- ⁵⁶ A K- és T-lakás gyűjtőfogalom, ami magában foglalta az egykor állambiztonsági szervek konspirált villáit, lakásait, állandó figyelő- és tartózkodási helyeit, valamint találkozási helyeit. Fontos kiemelni, hogy ezek nem mind lakóingatlanok, s így a lakás elnevezés megtévesztő lehet.
- ⁵⁷ K-lakás, azaz konspirált lakás: az államvédelmi szervek által operatív célokra használt objektum. ÁBTL 4.1. A-3086.
- ⁵⁸ ÁBTL 3.2.1. Bt-255/3. 61.
- ⁵⁹ Uo. 62.
- ⁶⁰ ÁBTL 4.1. A-3016/13.
- ⁶¹ ÁBTL 3.2.1. Bt-255/3.
- ⁶² Sajtótájékoztató 1957. október 8. *Magyar Filmhíradó* 1957/41. <http://www.filmintezet.hu/uj/hirado/heti/index.php?y=hir&id=2075&eid=14509#go> (utolsó letöltés dátuma: 2013. május 30.).
- ⁶³ ÁBTL 3.2.1. Bt-255/4. 307.
- ⁶⁴ ÁBTL 3.2.1. Bt-255/3. 104.
- ⁶⁵ ÁBTL 3.2.1 Bt-255/4. 195.
- ⁶⁶ Uo. 167.
- ⁶⁷ *Fény a redőny mögött* (1965). Rendezte: Nádaszy László. Szereplők: Latinovits Zoltán, Várkonyi Zoltán, Nagy Attila, Pécsi Ildikó, Szakáts Miklós. Zene: Vujicsics Tihamér.
- ⁶⁸ Szabó, 1978.
- ⁶⁹ ÁBTL 3.2.3. Mt-514/2.
- ⁷⁰ ÁBTL 3.2.1. Bt-774.; ÁBTL 3.2.3 Mt-592/1-3.
- ⁷¹ ÁBTL 3.2.1. Bt-851.; ÁBTL 3.2.3 Mt-414/2.
- ⁷² ÁBTL 3.2.1 Bt-662/2.; ÁBTL 3.2.3 Mt-520/2.
- ⁷³ ÁBTL 1.5. 78-316/56. Jelentés az 1956. évi első félévi munka értékeléséről, 1956. június 21.
- ⁷⁴ Herczog Károly a bécsi magyar emigráns Szociáldemokrata Párt titkára volt.
- ⁷⁵ ÁBTL 1.6. 63-755/57 II/3. Osztály munkaterve 1957 aug.1. – dec. 31.
- ⁷⁶ ÁBTL 3.2.1. Bt-321. 85. „Németh József” („Sági Gyula”, „John Training”), azaz Götz János (1902–?) állomásfőnök.
- ⁷⁷ ÁBTL 1.6. 67-1762/1959 II/3. Osztály helyzete. Javaslatok feladataink megoldásának biztosítására, 1959. szeptember 10.
- ⁷⁸ ÁBTL 3.2.5. O-8-178.

-
- ⁷⁹ ÁBTL 3.2.5. O-8-152.
⁸⁰ ÁBTL 3.2.5. O-8-196.
⁸¹ ÁBTL 3.2.5. O-8-204/1-3.
⁸² ÁBTL 3.2.5. O-8-187/1-2.
⁸³ ÁBTL 3.2.5. O-8-180/1-4.
⁸⁴ ÁBTL 3.2.3. Mt-385/1.

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

1.5. Egyesített Belügyminisztérium államvédelmi szerveinek iratai

1.6. BM Politikai Nyomozó Főosztály iratai

3.1.2. Munka dossziék (M-dossziék)

M-34355 „Tiszai”

3.1.5. Operatív dossziék (O-dossziék)

O-11624/1-3. Walter Peinsipp

O-13352/1-17. „Szamosi”

O-15484 „Támogató”

3.1.9. Vizsgálati dossziék (V-dossziék)

V-76756 Óvári Lajos és társai

V-111759 Szabó Miklós

3.2.1. Bt-dossziék

Bt-255/3. „Kerekes Mihály”

Bt-255/4. „Kerekes Mihály”

Bt-321. „Németh József”

Bt-372/4. „Tiszai Miklós”

Bt-662/2. „Hajós”

Bt-758 „Woll János”

Bt-758/4.	„Woll János”
Bt-758/5.	„Woll János”
Bt-774	„Somló”
Bt-851	„Puskás”
Bt-862/1.	„Kövi Dénes”

3.2.3. Mt-dossziék

Mt-385/1.	„Gregor”
Mt-414/2.	„Puskás”
Mt-514/2.	„Szőke Béla”
Mt-520/2.	„Hajós”
Mt-592/1-3.	„Somló”
Mt-655/4.	„Weszely Péter”
Mt-671/7-16.	„Sampson Frank”

3.2.4. Kutató dossziék (K-dossziék)

K-749	Ausztriai menekülttáborok
K-1120	Haas Károly

3.2.5. Operatív dossziék (O-8-dossziék)

O-8-001/1-2.	„Farkasok” Magyar Nemzeti Bizottmány
O-8-012	„Tirol” Ausztriai MHBK (Magyar Harcosok Bajtársi Közössége) ügye
O-8-152	Osztrák Kancellária
O-8-178	Ausztria elektromos ipara
O-8-180/1-4.	Az USA bécsi nagykövetsége és konzulátusa
O-8-187/1-2.	Ausztria általános politikai és gazdasági helyzete
O-8-196	Freiheitliche Partei Österreichs (FPÖ)

O-8-204/1-3. Ausztriai Belügyminisztérium

3.2.7. Csoport dossziék (Cs-dossziék)

8-Cs-001/13-17. „Szamosi”

8-CS-001/21. „Szamosi”

4.1. Állambiztonsági munkához készült háttéranyagok (A-anyag)

A-2127/4. Ábrányi-Struzziero-Atkár kémrezidentúra

A-2127/17. Magyar Nemzeti Bizottmány

A-3006/1. Ágoston Kálmán: A tárgyi postaládák szervezésének és használatának konkrét munkatapasztalatai Ausztriában. Budapest, 1971.

A-3005/14. Szluka Endre: A hírszerzés ügynökeinek, munkatársainak telepítése hazai bázisról. Budapest, 1970.

A-3016/13. Agócs István: A bomlasztás, leválasztás – elszigetelés, mint a realizálás módszerei. BM Tanulmányi és Módszertani Osztály. Budapest, 1963.

A-3036 Állambiztonsági értelmező kéziszótár. BM Könyvkiadó, Budapest, 1980.

A-3086 Muzslai József – Szélpál Ottó: Az ügynökséggel való kapcsolattartás megszervezése, a konspiratív és találkozási lakások felhasználása. BM Tanulmányi és Módszertani Osztály. Budapest, 1957.

A-3442/1. A katonai elhárítás története

Hivatkozott irodalom

Gecsényi, 2005

Gecsényi Lajos: Osztrák–magyar kapcsolatok, 1945–1965. *História* 5. sz.

Kemper, 1996

Erwin Kemper: *Verrat an Österreich*. Bécs. Zeitschriftenbuch.

Nádasy, 1965

Fény a redőny mögött (játékfilm). Rendezte: Nádasy László. Szereplők: Latinovits Zoltán, Várkonyi Zoltán, Nagy Attila, Pécsi Ildikó, Szakáts Miklós. Zene: Vujicsics Tihamér.

Szabó, 1978

Szabó Miklós: *Csendes háború*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó.

Vocelka, 2006

Vocelka, Karl: *Ausztria története*. Budapest, Corvina Kiadó.

Zöllner, 2000

Zöllner, Erich: *Ausztria története*. Budapest, Osiris Könyvkiadó.